

INFLUENȚA REGIMURILOR POLITICE ASUPRA CREAȚIEI MUZICALE PSALTICE DIN ROMÂNIA, ÎN A DOUA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XX-LEA

Prof. univ. dr. habil. ELENA CHIRCEV

Academia Națională de Muzică „Gheorghe Dima” Cluj-Napoca

Elena CHIRCEV, muzicolog-bizantinolog, publicist, profesor universitar la Facultatea Teoretică a Academiei de Muzică „Gheorghe Dima” Cluj-Napoca, Departamentul de Muzicologie. Doctor în Muzicologie din 1998, cu o teză în domeniul muzicii bizantine; profesor abilitat (2016). Participări la simpozioane naționale și internaționale. Numeroase studii și articole publicate în reviste de specialitate. Volume publicate: *Muzica românească de tradiție bizantină între neume și portativ*, vol. I, II (2002, ed. a doua 2013), *Amprente românești în muzica bizantină* (2013), *Mărturii și dialoguri despre muzica bizantină* (2013). Redactor la Radio „Renașterea” (1999-2013), colaborator permanent al Revistei „Renașterea” (din 2004), Redactor șef al revistei „Intermezzo” (2008-2009) și al revistei bilingve „Lucrări de Muzicologie” / „Musicology Papers” (din 2009).

REZUMAT

În cea de a doua jumătate a secolului al XX-lea, societatea românească a fost marcată de două evenimente care i-au marcat destinul: instaurarea regimului comunist, după abdicarea Regelui Mihai I în 1948, și Revoluția Română din 1989, care a marcat sfârșitul acestui regim. Monodia bizantină are o tradiție milenară în această zonă a Europei, iar contribuția psalților autohtoni la perpetuarea muzicii de strană a Bisericii Ortodoxe – inclusiv prin creații proprii – este atestată de numeroasele manuscrise redactate de români și de tipăriturile ultimelor două secole. Creația muzicală redată cu notația neumatică specifică Bisericii Ortodoxe s-a manifestat în România, în secolul al XX-lea, cu discontinuități datorate evenimentelor istorice amintite. Cântarea de strană, în stilul psaltic tradițional, a supraviețuit, deși a fost afectată de hotărârile luate de Partidul Comunist, în privința Bisericii, respectiv de încercarea de uniformizare a muzicii de strană. Lucrarea surprinde felul în care s-a reușit păstrarea tradiției și perpetuarea muzicii bisericești în dificila perioadă comunistă, insistând asupra creației muzicale religioase redată cu notația neumatică și asupra unor particularități specifice perioadei, datorate regimului politic. Muzicienii formați înainte de instaurarea comunismului – de dascăli păstrători ai bunei tradiții de cântare psaltică, în școli mănăstirești și seminarii teologice prestigioase din perioada interbelică – au fost liantul care a asigurat revigorarea rapidă a muzicii de tradiție bizantină în ultimul deceniu al secolului al XX-lea și au îmbogățit repertoriul stranelor românești cu valoroase creații originale.

Cuvinte cheie: cântare de strană, comunism, muzică bisericească, tradiție psaltică, uniformizare

Introducere

Pentru societatea românească, viața cotidiană, social-politică, economică, manifestările artistice și spirituale din cea de a doua jumătate a secolului al XX-lea se raportează permanent la două repere temporale, două momente cruciale din istoria autohtonă recentă: anii 1947 și 1989, cei în care regimul politic a trecut de la regalitate, la comunism, respectiv de la regimul totalitar, la democrație.

Cuvintele „înainte” și „după” intră adesea în formulări care evocă acele evenimente dramatice din istoria țării, care au influențat și muzica bisericească de rit ortodox. „Înainte” de abdicarea forțată a Majestății Sale Regele Mihai I al României, la 30 decembrie 1947, muzica bisericească își urmase cursul firesc al devenirii sale milenare, în concordanță cu tradiția bizantină urmată cu rigurozitate de-a lungul secolelor și ajunsese, prin contribuția generațiilor succesive de psalți autohtoni, la finalizarea așa-numitului proces de „românire”. „Înainte” de Revoluția din decembrie 1989, au fost decenii de persecuții și de stagnare, de resemnare și luptă pentru supraviețuire a Bisericii în condițiile vitrege impuse de conducerea comunistă, căci „după” 1947 a început prigoana și represaliile statului ateu. Rezistența celor persecutați, hotărârile și eforturile forurilor bisericești au permis însă ca „după” 1989, muzica bisericească să își regăsească matca firească și să cunoască o dezvoltare apreciabilă, care se reflectă și în compoziția muzicală destinată cultului. Deși a fost afectată de hotărârile luate de Partidul Comunist, în privința Bisericii, cântarea de strană în stilul psaltic tradițional a supraviețuit, deoarece muzicienii formați înainte de instaurarea comunismului – de dascăli păstrători ai buneii tradiții de cântare psaltică din școli mănăstirești și seminarii teologice prestigioase din perioada interbelică – au fost liantul care a asigurat revigorarea rapidă a muzicii de tradiție bizantină în ultimul deceniu al secolului al XX-lea și au îmbogățit repertoriul stranelor românești cu valoroase creații originale.

Așa cum am putut consta cu o altă ocazie – într-un studiu prilejuit de aniversarea centenarului Marii Uniri de la 1918¹ –, compunerea de cântări bisericești a fost prezentă de-a lungul secolelor în preocupările psalților din stranele românești, dar atenția muzicologilor s-a îndreptat, cu predilecție, spre creatorii din perioada medievală, în contextul studierii manuscriselor muzicale bizantine din patrimoniul național. Dacă tematica cercetării muzicii bizantine în perioada comunistă a fost remarcabil analizată de muzicologul Nicolae Gheorghiuță

¹ Elena Chircev, *Romanian Music of Byzantine Tradition Between 1918 and 2018*, în: *Artes. Journal of Musicology*, vol. 19-20, Iași, 2019.

într-un studiu din ultimii ani¹, compoziția muzicală psaltică rămâne încă un teren prea puțin explorat². Prin urmare, vom încerca să prezentăm modul în care cele două schimbări ale regimului politic au afectat perpetuarea muzicii bisericești ortodoxe și, în particular, compoziția muzicală în spiritul tradiției bizantine. Vom constata cum, în perioada tulbure a primelor decenii postbelice, măsurile întreprinse de noua conducere a țării au perturbat grav viața bisericească și au deturnat sensul de dezvoltare al muzicii bisericești românești, care trecuse printr-un îndelungat proces de românizare, finalizat cu conturarea unui valoros repertoriu liturgic cu specific românesc. Perioada de stagnare din anii totalitarismului a fost însă din plin compensată în ultimul deceniu al secolului al XX-lea prin revirimentul înregistrat de muzica bisericească, datorită celor câțiva păstrători ai tradiției, care au contribuit și la formarea noilor generații de muzicieni și teologi specializați în acest domeniu.

Precizăm că, atunci când ne referim la compoziția psaltică nu vom lua în considerare lucrările înscrise în categoria muzicii de strană „uniformizate”, redată cu notația dublă, limitându-ne doar la cele redată în stilul autentic bizantin, cu notație neumatică.

1. Regimurile politice în România, în a doua jumătate a secolului al XX-lea – breviar

Este greu de trasat linii precise de demarcație atunci când este vorba despre evenimente a căror semnificație nu poate fi pe deplin înțeleasă decât într-un context mai larg, care le poate potența înțelesurile. Este și cazul primei schimbări a regimului politic în România postbelică, petrecut cu puțin ani înainte de jumătatea secolului al XX-lea; de aceea este imperios necesar să zăbovim și asupra evenimentelor care au precedat proclamarea Republicii Populare Române, în 1947, nu înainte însă de a rememora câteva date istorice referitoare la statul român.

Formată ca stat în 1859, prin unirea Moldovei cu Țara Românească, România și-a proclamat independența în urma războiului câștigat în 1877, iar în 1881, a devenit regat prin încoronarea Regelui Carol I (care conducea statul din 1866). În 1918, s-a înfăptuit Marea Unire, fiind încorporate regatului și teritoriile locuite de români în Transilvania, Basarabia și Bucovina. România reîntregită a continuat să prospere și să se afirme în plan european, depășind dificultățile din

¹ Nicolae Gheorghiuță, *Cercetările de muzicologie bizantină în România totalitară*, în: Revista „Muzica”, nr. 7, 2015.

² A se vedea lucrările noastre: *The Byzantine Musical Tradition at Present Times. St. John the New from Neamț by archd. dr. Sebastian Barbu-Bucur*. În revista *Arta. (Arte audiovizuale)*, Editura Elam Poligraf, Chișinău, 2010; „Tradition and Modernity in Current Psaltic Music. Vespers Hymns by Archdeacon Dr. Sebastian Barbu-Bucur”, în: *Musicality Papers*, vol. XXVI nr. 2, MediaMusica, Cluj-Napoca, 2012.

Primul Război Mondial, sub conducerea regelui Ferdinand I (1865-1871), încoronat ca rege al României Mari în 1914, la Alba Iulia. În urma unei crize dinastice, i-a urmat la tron nepotul său Mihai (1921-2017), a cărui domnie a fost întreruptă datorită revenirii în țară a tatălui său, regele Carol al II-lea, care a preluat conducerea statului între 1930-1940. Perioadele de domnie ale regelui Mihai au fost: 20 iulie 1927 – 8 iunie 1930, apoi 6 septembrie 1940 – 30 decembrie 1947.

Un moment de importanță majoră din timpul domniei Regelui Mihai îl reprezintă cel al „înțoarcerii armelor”, adică al denunțării tratatului cu Germania și al continuării războiului alături de aliații occidentali. Arestarea mareșalului Ion Antonescu a pus capăt dictaturii militare impuse de acesta în anul 1940 și a dus la încetarea războiului împotriva Uniunii Sovietice, în 1944. Însă evenimentele istorice legate de lovitură de stat de la 23 august 1944, inițiată de Regele Mihai, au fost denaturate de comuniști, care și-au atribuit meritul esențial în derularea acestora¹, astfel că 23 august a devenit ulterior ziua națională a statului comunist. S-a considerat, de istoricii aserviți regimului, că această dată marchează începutul „revoluției antifasciste și antiimperialiste”, denumire transformată de dictatorul Nicolae Ceaușescu în „Revoluția de Eliberare Socială și Națională, Antifascistă și Antiimperialistă”. Deși România era încă regat, la încheierea celui de Al Doilea Război Mondial, transformarea în stat comunist a început curând după ce au fost încheiate ostilitățile și s-a accentuat îndeosebi după 6 martie 1945, când a fost instalat un guvern autointitulat „de largă concentrare democratică”, condus de dr. Petru Groza, care cuprindea membri din cele mai diferite formațiuni politice (inclusiv partidele istorice) și, bineînțeles, comuniști și simpatizanți ai acestora. Influența comuniștilor, care aplicau, de fapt, decizii luate la Moscova privind preluarea puterii în stat, a condus la abdicarea forțată a regelui Mihai la 30 decembrie 1947, abrogarea constituției din 1923 și proclamarea Republicii Populare Române – denumirea noului stat în care se instaurase dictatura comunistă.

Timp de mai bine de 40 de ani, România a rămas în blocul țărilor est-europene, dependente de U.R.S.S. Istoria evenimentelor care au condus la transformarea regatului în țară socialistă a fost constant distorsionată, rolul comuniștilor și sacrificiile acestora pentru binele poporului fiind exacerbate și contribuind la îndoctrinarea a generații de copii și tineri, pe măsură ce martorii evenimentelor dispăreau în închisorile comuniste sau erau reduși la tăcere prin șantaj și teroare.

Îndată după proclamarea republicii a urmat o perioadă de tranziție, în care delațiunea și nedreptățile „comisiilor de epurație” au lovit din plin și clerul, iar cenzura va pune stavilă oricăror creații care aveau legătură cu sacralul. Ofensiva

¹ Dinu C. Giurescu, *România în Al Doilea Război Mondial*, Editura ALL EDUCATIONAL, București, 1999, pp. 239-240.

ideologică contra clerului va continua și după încheierea perioadei staliniste, iar speranțele generate de schimbările intervenite după moartea conducătorului partidului în perioada postbelică, Gheorghe Gheorghiu-Dej (1965), s-au spulberat curând, pentru că nenumăratele și costisitoare vizite de stat ale familiei Ceaușescu (aproximativ 250¹) au fost ocazii pentru „conducătorul suprem” de a lua contact cu modul de viață și manifestările specifice dictaturilor comuniste, din țări precum Republica Populară Chineză și Republica Democrată Coreeană (unde a fost primit cu un fast deosebit în cele patru vizite de stat). Urmând modelul asiatic, Nicolae Ceaușescu a instaurat o dictatură în care motto-ul zilnic era: „construirea societății socialiste multilateral dezvoltate”, iar viața culturală va fi marcată de cele 17 teze (propuneri) formulate de conducător în discursul ținut în iulie 1971², conform cărora ideologia va prima în fața esteticului, cultura revenind la rolul ei de instrument de propagandă a partidului comunist.

Calitatea vieții cotidiene a românilor s-a degradat tot mai mult în deceniile 8-9, în regimul de austeritate impus de politica economică a statului care trebuia să plătească datoriile uriașe și se angajase în proiecte de construcții grandioase (precum Casa Poporului, actualul Palat al Parlamentului). Cultul personalității, megalomania conducătorului și accentuarea rolului jucat în societate de poliția politică – Securitatea Statului – dar și evenimentele petrecute în alte țări ale blocului răsăritean, au contribuit la declanșarea Revoluției din decembrie 1989 și la reinstaurarea regimului democratic în România.

2. Muzica bisericească „înainte” și „după” 1947 sau cum poate supraviețui cântarea de strană în statul ateu

În 1947, când se proclama Republica Populară Română, muzica bisericească de tradiție bizantină avea deja o istorie îndelungată și bogată, atestată de numeroase manuscrise vechi, de colecții de cântări bisericești tipărite în secolul al XIX-lea și de contribuția a numeroși psalți care au perpetuat stilul de cântare

¹ Cristina Păiușan, Ion Narcis Dorin, Mihai Retegan, *Regimul comunist în România – O cronologie politică (1945-1989)*, Editura Tritonic, București, 2002.

² În 1971, Ceaușescu a efectuat vizite de stat în Republica Populară Chineză, Coreea de Nord, Vietnamul de Nord și Mongolia. Urmarea a fost cuvântarea susținută în fața Comitetului Executiv al PCR la data de 6 iulie 1971, care a adus însemnate schimbări în cultură. Textul a fost intitulat *Propuneri de măsuri pentru îmbunătățirea activității politico-ideologice, de educare marxist-leninistă a membrilor de partid, a tuturor oamenilor muncii și a fost publicat în noiembrie 1971 sub titlul Expunere cu privire la programul PCR pentru îmbunătățirea activității ideologice, ridicarea nivelului general al cunoașterii și educația socialistă a maselor, pentru așezarea relațiilor din societatea noastră pe baza principiilor eticii și echității socialiste și comuniste*. Vezi Adrian Cioroianu, *Pe umerii lui Marx. O introducere în istoria comunismului românesc*, Editura Curtea veche, București, 2005, p. 489.

bizantin de-a lungul secolelor, unii dintre ei manifestându-se creator, prin lucrări proprii care au răsunat în bisericile de mir și în cele mănăstirești.

Nu trebuie să uităm că, de fapt, istoria muzicii bisericești din spațiul românesc este legată de prezența timpurie a creștinilor pe teritoriul de azi al României, o parte a acestuia fiind „evangelizat chiar de un ucenic al Mântuitorului Iisus Hristos, Sfântul Apostol Andrei”¹, dovezile susținând afirmația conform căreia „creștinismul românesc este de origine apostolică”². Dependența canonică de Patriarhia din Constantinopol a episcopiei de la Tomis, atestată în secolul al IV-lea d. H.³ și existența în secolul al VI-lea a arhiepiscopiei Iustiniana Prima⁴, care avea sub jurisdicție și teritorii de la Nord de Dunăre, explică plasarea timpurie a creștinilor protoromâni în zona ritului oriental și, ulterior, preluarea și perpetuarea muzicii bizantine în întreaga perioadă medievală.

Primele contribuții originale la fondul muzical bizantin s-au manifestat odată cu organizarea administrativă a Bisericii, prin întemeierea primelor mitropolii de pe teritoriile locuite de români, în secolul al XIV-lea⁵. Ne gândim, desigur, la *Pripelele* lui Filotei Monahul de la mănăstirea Cozia⁶, micile tropare compuse de logofătul domnitorului Mircea cel Bătrân, cântate și în spațiul slav; sau, ceva mai târziu, la cele 186 de cântări ale protopsaltului Evstatie de la Mănăstirea Putna și la cele compuse de Theodosie Zotica și Dometian Vlahu, a căror apartenență la aceeași școală muzicală a fost dovedită⁷. Dacă aceste creații au fost scrise în limbile slavonă, respectiv greacă, la începutul secolului al XVIII-lea sunt consemnate și primele cântări bisericești compuse direct pe text românesc de Filothei sin Agăi Jipei⁸, în timpul domniei lui Constantin Brâncoveanu (1654-1714).

¹ Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. I, , ediția a II-a, Editura Institutului Biblic și de Misiune Al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1992, p. 64.

² *Ibidem*.

³ *Idem*, p. 143.

⁴ Vasile Vasile, *Istoria muzicii bizantine și evoluția ei în spiritualitatea românească*, vol. II, Editura Interpret, București, 1997, p. 4.

⁵ Mitropolia Țării Românești a fost întemeiată în 1359, iar cea a Moldovei în 1401.

⁶ A se vedea Gheorghe Ciobanu, *Pripelele lui Filotei monahul*, în vol. de autor *Studii de etnomuzicologie și bizantinologie*, vol. II, Editura Muzicală, București, 1979; Gheorghe C. Ionescu, *Filotei Monahul de la Cozia (sec. XIV-XV). Pripelele după Polieleu*, în: Gheorghe C. Ionescu, *Studii de muzicologie și bizantinologie*, f.e. București, 1997; David Pancza, *The Filotean Pripela: Analysis of Text and Melody*, în: *Unity and Variety in Orthodox Music: Theory and Practice. Proceedings of the Fourth International Conference on Orthodox Church Music. University of Joensuu, Finland, 6-12 June 2011*, Moody I. și Takala-Roszczenko M. (ed.), Joensuu: The International Society of Orthodox Church Music, 2013, pp. 472-476.

⁷ A se vedea Titus Moisescu, *Putna – un puternic centru de cultură muzicală medievală românească*, în: T. Moisescu, *Muzica bizantină în spațiul cultural românesc*, Editura Muzicală, București, 1996; Anne E. Pennington, *Muzica în Moldova Medievală (secolele XV-XVI)*, ediție bilingvă îngrijită de Titus Moisescu, Editura Muzicală, București, 1985; Dimitri E. Conomos, *Mănăstirea Putna și tradiția muzicală a Moldovei în secolul al XVI-lea*, în volumul bilingv *Muzica în Moldova Medievală (secolele XV-XVI)*, ed. cit., pp. 260-267.

⁸ A se vedea: arhid. dr. Sebastian Barbu-Bucur, *Filotei sin Agăi Jipei – Psaltichie românească*, vol. I, *Catavasier*, Editura Muzicală, București, 1981.

În secolul al XIX-lea, o întreagă pleiadă de psalți talentați se vor afirma prin lucrările lor, traduceri din limba greacă sau compoziții proprii: Macarie Ieromonahul (1770-1836), Ghelasie Basarabeanu (?-1851), Anton Pann (?1796-1854), Dimitrie Suceveanu (1816-1898) sau Ștefanache Popescu (1824-1911).

Deși în secolul al XX-lea, creația de muzică bisericească a îmbrăcat mai mult haina armonică – fapt care îl determină pe părintele Nicu Moldoveanu să afirme că „... secolul al XX-lea, cantitativ vorbind, este ceva mai sărac decât cel precedent...”¹ –, monodia de factură bizantină a continuat să se manifeste în provinciile situate în afara lanțului carpatic (Moldova, Valahia, Oltenia)² și s-a constituit astfel un repertoriu psaltic cu specific românesc. Și-au adus contribuția la acesta și compozitorii-psalți, din prima jumătate a secolului; între aceștia s-au remarcat (prin cantitatea și calitatea creațiilor) îndeosebi Theodor Stupcanu (1861-1926), Atanasie Dincă (1896-1973), Anton Uncu (1908-1976), Victor Ojog (1909-1973)³. Personalitatea marcantă a perioadei a fost însă Psaltul Ion Popescu-Pasărea (1871-1943), cel care și-a adus un aport hotărâtor la finalizarea procesului de românire a cântării bisericești⁴.

Cu toate că sunt numeroși cei care au compus muzică bisericească, păstrând caracteristicile muzicii bizantine și folosind notația neumatică, ceea ce caracterizează prima jumătate a secolului al XX-lea este preocuparea pentru păstrarea cântării tradiționale și pentru îmbunătățirea și cizelarea repertoriului liturgic care trecuse prin procesul de traducere a textului din limba greacă și de adaptare a melodiilor la textul românesc. Au fost numeroase reeditările colecțiilor tipărite în secolul precedent și valorificarea creațiilor lui Macarie, Anton Pann și

¹ Nicu Moldoveanu, *Istoria muzicii bisericești la români*, Editura Basilica, București, 2010, p. 123.

² În Transilvania și Banat, parte a Imperiului Austro-Ungar, cântarea bisericească a circulat oral multă vreme, fiind notată pe portativ, în diverse colecții de la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea. A se vedea în acest sens, lucrarea noastră *Muzica românească de tradiție bizantină între neume și portativ*, vol. I-II, Editura Risoprint, Cluj-Napoca, 2013.

³ Alți compozitori de muzică psaltică din prima jumătate a secolului al XX-lea au fost: Irinarh Vântul (?1860-1940?), Theodor Stupcanu (1861-1926), Damian S. Rânzescu (1862-1948), Nicolae Severeanu (1864-1941), Gherontie Nicolau (1867-1948), Amfilohie Iordănescu (1870-1937), Episcopul Evghenie Humulescu-Piteșteanu (1870-1931), Filotei Moroșanu-Hanganu (1876-1951), Dimitrie-Gheorghe Cutava (1883-1974), Vasile Coman (sec. XIX-XX), Gheorghe Cotenescu (1886-1965), Marin Predescu (1891-1979), Elefterie Marinescu (1892-1985), Ion Mardale (1895-1971), Vasile Sava (1896-1985); detalii despre creația acestora se găsesc în lucrarea noastră *Romanian Music of Byzantine Tradition Between 1918 and 2018*, ed. cit.

⁴ Sebastian Barbu-Bucur delimitează patru faze ale procesului de „românire” a cântării bisericești: „...1) de la apariția lor – cel puțin de la Coresi –, până spre sfârșitul secolului XVII, fază în care cântarea în limba română se face «pe cale orală», fără neume bizantine; 2) din ultimele decenii ale secolului XVII până la reforma lui Chrisant; 3) la Macarie și Anton Pann; 4) de la Dimitrie Suceveanu, Neagu Ionescu, Ștefanache Popescu etc., până la Popescu Pasărea, ultimul care și-a spus cuvântul în procesul de românire a cântărilor eclesiastice”, Arhid. dr. Sebastian Barbu-Bucur, *Cultura muzicală de tradiție bizantină pe teritoriul României în secolul XVIII și începutul secolului XIX și aportul original al culturii autohtone*, Editura Muzicală, București, 1989, p. 95.

Dimitrie Suceveanu, în diverse antologii întocmite de psalții perioadei. În paralel cu aceasta, s-a amplificat repertoriul pentru săvârșirea Sfintei Liturghii, prin noi lucrări, destinate corului armonic.

Schimbările survenite în perioada postbelică în plan politic au produs o ruptură de tot ceea ce a însemnat Biserica în viața spirituală a românilor, iar impactul în ceea ce privește creația muzicală a fost atât de mare, încât în următoarele patru decenii cu greu se pot găsi câteva compoziții psaltice editate și puse la dispoziția celor care mai aveau curajul să înfrunte Securitatea și să dea răspunsurile în stratele bisericilor.

De fapt, așa cum constatau ulterior arhid. dr. Sebastian Barbu-Bucur și pr. Alexie Buzera, în 1999 – cu ocazia reeditării *Anastasimatarului* lui Victor Ojog –, muzica bisericească românească a trecut printr-o gravă criză, la mijlocul secolului al XX-lea¹. Noul sistem cultural, impus de puterea sovietică și menit să contribuie la formarea „omului nou”, excludea valori universale din literatură, artă, muzică și promova ateismul. Prin urmare, la doar câteva luni de la proclamarea Republicii Populare Române, Ministerul Cultelor a publicat în Monitorul Oficial nr. 178 din 4 august 1948 Decretul nr. 177 pentru regimul general al cultelor religioase. Deși se preciza în Articolul 1 că „Statul garantează libertatea conștiinței și libertatea religioasă pe tot cuprinsul Republicii Populare Române.”², funcționarea cultelor era condiționată de recunoașterea acestora de către stat, prin intermediul Marii Adunări Naționale, care putea să și retragă această recunoaștere³. Prin același decret se consfințea amestecul statului în activitatea Bisericii, care era controlată și supervizată de guvern și de Marea Adunare Națională⁴. Tot prin acest decret s-au

¹ În prefața volumului aceștia afirmă: „Crize ale muzicii psaltice au existat... din vreme în vreme, dar nici una de talia celei din ultimii 50 de ani”, Victor Ojog, *Anastasimatar*, Editura Trinitas, Iași, 1999, p. V.

² Decretul nr. 177/1948, vezi: Portal legislativ, <http://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocumentAfis/47>, accesat la 20.03.2019.

³ Vezi articolul 13 al Decretului 177: „Culte religioase, pentru a putea să se organizeze și să funcționeze, vor trebui să fie recunoscute prin decret al Prezidiului Marii Adunări Naționale, dat la propunerea Guvernului, în urma recomandării ministrului cultelor. În cazuri bine motivate se va putea retrage recunoașterea în același mod”. <http://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocumentAfis/47>, accesat la 20.03.2019.

⁴ Vezi, de exemplu, articolul 21: „Șefii cultelor, precum și mitropoliții, arhiepiscopii, episcopii, superintendenții, administratorii-apostolici, vicarii-administrativi și alții, având funcțiuni asemănătoare, aleși sau numiți în conformitate cu statutele de organizare ale cultelor respective, nu vor fi recunoscuți în funcțiune decât în baza aprobării Prezidiului Marii Adunări Naționale, dată prin decret, la propunerea Guvernului, în urma recomandării ministrului cultelor.”, articolul 24: „Culte religioase pot ține congrese sau adunări generale cu aprobarea Ministerului Cultelor, iar conferințele și consfăturile locale (adunări eparhiale, protopopești), cu aprobarea autorităților locale respective.” sau articolul 56: „Toate cultele religioase sînt datoare a-și înainta statutul lor de organizare, pus în concordanță cu prevederile legii de față, în termen de 3 luni de la data publicării prezentei legi, Ministerul Cultelor, în vederea aprobării lor. Aprobarea statutelor se face prin decret al Prezidiului Marii Adunări Naționale, la propunerea Ministrului Cultelor”.

<http://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocumentAfis/47>, accesat la 20.03.2019.

desființat numeroase unități de învățământ superior și preuniversitar; astfel, conform articolului 49, cultul ortodox „putea avea pentru pregătirea clerului două institute teologice de grad universitar”¹. Prin urmare, Facultatea de Teologie din București s-a transformat în Institut Teologic de grad universitar, o astfel de instituție urmând să funcționeze și la Sibiu. Iar pentru învățământul preuniversitar au rămas, după 1948, doar șase Seminariile teologice², fiind desființate și peste 40 de școli de cântăreți bisericești, deși înainte existau asemenea instituții în toate reședințele de județe, în diverse alte orașe ale țării și pe lângă multe mănăstiri.

Printre schimbările fundamentale din învățământul bisericesc, cu consecințe grave în pregătirea specialiștilor în domeniul muzical, se numără și desființarea Secției de Muzică religioasă din cadrul Academiei Regale de Muzică și Artă Dramatică din București. Această secție își avea originea în Academia de Muzică Religioasă, înființată în anul 1928, de Patriarhul Miron Cristea (1868-1939), în cadrul Patriarhiei Române. Instituția, al cărei rector a fost din 1935 preotul Ioan D. Petrescu (1884-1970), a fuzionat în 1941 cu Academia Regală de Muzică.

Între absolvenții Academiei de Muzică Religioasă din București regăsim nume importante ale muzicii bisericești din a doua jumătate a secolului al XX-lea, precum arhim. Victor Ojog (1909-1973), Chiril Popescu (1897-1992), preotul Anton V. Uncu (1908-1976), care au alcătuit colecții de cântări bisericești și au compus muzică bisericească.

La Secția de Muzică religioasă din cadrul Academiei Regale, părintele Ioan D. Petrescu a fost profesor de cânt gregorian și de paleografie muzicală bizantină, până la pensionare, în 1948, când secția a fost desființată. O dată cu aceasta, s-au năruit năzuințele celor care își pusese speranțe în rolul deosebit pe care urma să îl aibă instituția. Îl cităm, în acest sens, pe marele psalt Ion Popescu-Pasărea care scria, în 1939:

„În urma atâtor frământări și polemici duse pe tema muzicii noastre psaltice bisericești, situația ei se clarifică prin înființarea Academiei de Muzică Religioasă, datorită solitudinii Preafericitului Patriarh Miron Cristea. În această instituție, nădăjduim că se va putea studia muzica psaltică **în forma sa autentică bizantină** (s.n.), precum și în diferitele ei adaptări făcute de Biserica noastră la geniul muzical român. Aci, ca într'un laborator, se va topi materialul de folclor muzical bisericesc, existent în toate provinciile românești, spre a se putea ajunge la crearea unui singur gen de cântare bisericească propriu Bisericii Ortodoxe Române”³.

¹ Articolul 49, din Decretul nr. 177/1948, Portal legislativ, <http://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocumentAfis/47>, accesat la 20.03.2019.

² Acestea se aflau în orașele București, Buzău, Craiova, Neamț, Cluj și Caransebeș.

³ Ion Popescu-Pasărea, *Muzica bisericească*, în: Petre Nițulescu (ed.), *Muzica românească de azi. Cartea sindicatului artiștilor instrumentiști din România*, Institutul de Arte Grafica MARVA. S.A.R., București, 1939, p. 602.

Dorința de a studia muzica bisericească „în forma sa autentică bizantină” nu s-a mai putut materializa. Dispariția Secției de Muzică religioasă a adus prejudicii pregătirii specialiștilor în domeniul muzicii bizantine și gregoriene, astfel că, timp de decenii, în învățământul superior muzical, domeniul paleografiei muzicale a fost ignorat total, continuarea studiilor asupra manuscriselor muzicale bizantine revenind inițiativelor personale ale unora dintre cei care cunoșteau activitatea de cercetare și promovare a muzicii bizantine prin cercetare, conferințe și audiții muzicale a părintelui Petrescu. Munca sa asiduă de investigare a vechilor manuscrise muzicale a stat multă vreme în umbră, în perioada postbelică, cu toate că muzicologul Titus Moisescu aprecia, pe bună dreptate, că „... a fost unul dintre cei mai de seamă teoreticieni ai vechii muzici bizantine, cel care a fundamentat Școala românească de bizantinologie muzicală. [...] Lucrările sale vor sta la baza tuturor cercetărilor în domeniul bizantin”¹.

Este relevantă pentru atitudinea oficialităților în privința muzicii bisericești, situația volumului său, intitulat *Études de paléographie musicale*². Manuscrisul dactilografiat, de 1118 pagini, care cuprindea și numeroase exemple cu transcrieri din manuscrise muzicale provenind din secolele XI-XVIII, a fost prezentat pentru publicare Uniunii Compozitorilor și Muzicologilor în anul 1958. Considerată „o excelentă contribuție românească în domeniul cercetărilor universale”³, cu recomandări din partea Uniunii Academice Internaționale și a academicianului Emil Condurachi, directorul Institutului de Arheologie al Academiei Române⁴, lucrarea a fost editată abia în 1967.

Nu este de mirare că lucrarea părintelui I. D. Petrescu, încărcată de exemple care nu erau altceva decât cântări bisericești, nu a primit avizul pentru publicare în anul 1958. Tocmai atunci, forurile de partid pregăteau noi represalii contra celor care slujeau în biserici și viețuiau în mănăstiri. În anul următor au emis Decretul nr. 410, care a afectat profund viața mănăstirească. De altfel, Securitatea urmărise cu atenție în toți anii care au urmat schimbării regimului activitatea din așezămintele monahale, motivele principale fiind două:

„... pericolul care îl puteau reprezenta din punct de vedere politic (sprijinirea mișcării de rezistență anticomunistă, adăpostirea de persoane ostile regimului) și cel spiritual, mănăstirile constituind adevărate centre de menținere a credinței autentice, fapt care nu putea fi acceptat de către un regim politic ateu. Din acest motiv, documentele Securității vorbesc cu dispreț

¹ *Idem*, p. 87.

² Ioan D. Petrescu, *Études de paléographie musicale*, Editura Muzicală, București, 1967.

³ Titus Moisescu, *Preotul Ioan D. Petrescu-Visarion. Ctitor al Școlii românești de muzică bizantină*, în vol. *Monodia bizantină în gândirea unor muzicieni români*, Editura Muzicală, București, 1999, p. 61.

⁴ Toate amănunțele legate de tipărirea acestui volum sunt detaliate de muzicologul Titus Moisescu, care a fost redactor de carte din partea Editurii Muzicale, în studiul amplu dedicat preotului Ioan D. Petrescu, citat anterior, *Preotul Ioan D. Petrescu-Visarion...*, ed. cit., pp. 60-66.

de «armata neagră a călugărilor și călugărițelor» care trebuia combătută prin toate mijloacele.”¹

Pericolul reprezentat de această „armată” a fost reevaluat după revoluția maghiară din 1956, considerându-se că „... un număr foarte mare de «elemente ostile» s-au refugiat în monahism”². De aceea, în 1958, Departamentul Cultelor a elaborat un nou regulament al mănăstirilor – cu caracter retroactiv – care restrângea dreptul anumitor persoane de a intra în monahism; alături de minori sau cei care nu aveau cele șapte clase elementare erau menționate și „elemente contrarevoluționare”, precum și cei cunoscuți cu „manifestări dușmănoase” la adresa regimului comunist³. Decretul nr. 410 îl completa pe cel din 1948 cu un articol 71 care avea următorul conținut:

„Monahismul poate funcționa numai în mănăstiri autorizate ale cultelor legal recunoscute. Autorizarea de funcționare a mănăstirilor se dă de către Departamentul Cultelor. Absolvenții școlilor de pregătire a clerului pot intra în monahism la orice vârstă, dacă au satisfăcut serviciul militar. Alte persoane pot fi admise în monahism dacă au împlinit vârsta de 55 ani, bărbații, și de 50 de ani, femeile, dacă renunță la salariu sau la pensie de la stat, dacă nu sunt căsătorite și dacă nu au obligații deja stabilite pe baza Codului familiei. În cazurile când exercitarea cultului o reclamă, Departamentul Cultelor va putea autoriza pe unii monahi să ocupe funcții bisericești și să primească salariul cuvenit.”⁴

Urmare a acestui decret și a regulamentului menționat s-a declanșat o amplă campanie de verificare a viețuitorilor din mănăstiri și au fost scoase din monahism circa 4750 de persoane⁵, în special cele tinere. Din această cauză s-au desființat aproximativ 100 de mănăstiri⁶, iar clădirile au primit alte destinații. Cei care au refuzat să renunțe la viața monahală au fost arestați sau au avut domiciliu forțat. Oricum, cu toții au fost urmăriți multă vreme de Securitate și forțați să se integreze în societate și să se încadreze „în câmpul muncii”, aceasta fiind

¹ George Enache, *Decretul 410/1959. Un scurt bilanț la 50 de ani de la adoptare*, Ziarul Lumina, on-line, la adresa:

<https://ziarullumina.ro/documentar/decretul-410-1959-un-scurt-bilant-la-50-de-ani-de-la-adoptare-37899.html>

² *Ibidem*.

³ *Ibidem*.

⁴ *Ibidem*.

⁵ *Ibidem*.

⁶ George Enache scria în articolul citat anterior: „Conform unor cifre parțiale din documentele fostei Securități, la 1 ianuarie 1959 în România existau 224 de mănăstiri ortodoxe, pentru ca în octombrie 1959 (adică după aplicarea prevederilor regulamentului monahal) să fie inventariate 194 de mănăstiri. La 31 martie 1960, mai funcționau 132 mănăstiri. În final, Securitatea estima că a reușit desființarea a 92 de mănăstiri”. F. Mătrescu aprecia că au fost desființate peste 100 de mănăstiri, în lucrarea *Holocaustul roșu sau crimele în cifre ale comunismului internațional*, Editura IRECSO, București, 2008.

„... o dovadă că au devenit «elemente productive», care să contribuie la edificarea socialismului”¹.

Un exemplu elocvent pentru represaliile la care au fost supuși călugării este cel al Arhimandritului Victor Ojog (1909-1973), profesor și compozitor psalt prețuit pentru activitatea și lucrările sale². Destinul său a fost legat de mănăstirea Neamț, unde a intrat la 13 ani și a îmbrăcat rasa monahală în 1932, când a și fost hirotonit diacon. S-a perfecționat la școala de cântăreți bisericești din Iași și la Academia de Muzică Religioasă, unde s-a remarcat „printre cei mai buni studenți la clasa profesorului Ion Popescu-Pasărea”³. A fost apoi profesor de muzică bisericească la școala de cântăreți și la Seminarul teologic monahal al Mănăstirii Neamț (1939-1949). A fost una dintre victimele Decretului 410, fiind destituit de la catedră și scos din monahism în 1959, deși urmărirea sa începuse cu mult înainte. Din însemnările zilnice ale lui Dudu Velicu⁴ rezultă că arhimandritul Victor Ojog (caligrafiat greșit Ojoga) fusese arestat și în 30 ianuarie 1948:

„La Mănăstirea Neamț, Poliția a procedat la arestarea mai multor călugări, printre care se află și arhimandritul Ojoga, econom și profesor de muzică bisericească, autor al unui antologhion în legătură cu armele care s-au găsit acolo (branduri, mitraliere etc.). După alții, Victor Ojoga este arestat pentru sabotaj, deoarece n-a predat statului cota de grâu din partea mănăstirii”⁵.

După îndepărtarea sa din mănăstire, arhimandritul Victor Ojog s-a stabilit în orașul Piatra Neamț și, pentru a dovedi că procesul său de reeducare este în curs de desfășurare, a fost nevoit să ocupe o funcție modestă (taxator) la compania de transport local. Apreciatul compozitor și dascăl de psaltichie a sfârșit umilit și bolnav, într-o situație materială precară⁶.

Din însemnările aceluiași autor, Dudu Velicu, rezultă că se luau constant măsuri contra slujitorilor bisericești; de exemplu, în februarie 1949, s-a redus

¹ George Enache, *op. cit.*

² *Anastasimatarul* redactat Victor Ojog (așa-zisul „antologhion” menționat de Dudu Velicu), tipărit în 1943, a fost apreciat pentru păstrarea stilului tradițional de cântare psaltică de arhid. prof. dr. Sebastian Barbu-Bucur și pr. conf. dr. Alexie Buzera care au reeditat cartea în 1999, care scriau în prefață (pp. V-VI) că aceasta este „... **lucrarea care cumulează și cristalizează experiența a două secole de cântare psaltică românească...**” (s.a.), iar pr. prof. dr. Nicu Moldoveanu consideră că „toate cântările sunt foarte bine conturate în spiritul tradițional. Ele au stat în mare parte la baza celor uniformizate, din a doua jumătate a secolului al XX-lea”, Nicu Moldoveanu, *Istoria muzicii bisericești la români*, Editura Basilica, București, 2010, p. 185.

³ Gheorghe C. Ionescu, *Muzica bizantină în România. Dicționar cronologic*, Editura Sagittarius, București, 2003, p. 426.

⁴ Dudu Velicu, *Biserica Ortodoxă în anii regimului comunist. Însemnări zilnice II, 1948-1959*, ediție îngrijită de Alina Tudor-Pavelescu și Șerban Marin, Arhivele Naționale ale României, București, 2005.

⁵ Dudu Velicu, *op. cit.*, p. 8.

⁶ Vezi detalii la Gheorghe C. Ionescu, *Muzica bizantină în România...*, ed. cit., p. 427, și pr. prof. dr. Nicu Moldoveanu, *op. cit.*, pp. 183-184.

drastic numărul cântăreților bisericești¹, rolul acestora în cadrul slujbelor fiind preluat de unul dintre preoți, acolo unde existau doi slujitori ai altarului. De altfel, guvernul comunist era constant preocupat de reeducarea slujitorilor Bisericii și căuta metode prin care să îi îndepărteze pe aceștia de viața monahală. În 10 iunie 1949, Dudu Velicu nota: „Se afirmă, în cercurile clericale, că Guvernul va lua o serie de măsuri, care vor reglementa situația călugărilor apți pentru muncă, în sensul **de a nu mai hiberna prin mănăstiri** (s. n.).”²

Reducerea numărului de seminare teologice trebuia să descurajeze tinerii care aspirau la o viață petrecută în rugăciune și meditație; măsura a afectat, pe de altă parte, și profesorii care activau în aceste instituții, preoți și monahi, care, la rândul lor, trebuiau să contribuie prin muncă fizică, în fabrici și uzine, la edificarea comunismului. Un alt călugăr-muzician care a avut de suferit din cauza acestei măsuri a fost arhid. dr. Sebastian Barbu-Bucur (1930-2015), compozitor psalt și cunoscută personalitate a muzicologiei bizantine. După absolvirea Institutului Teologic din București, în 1957, a fost numit profesor de muzică și dirijor al corului de la Seminarul teologic din Mănăstirea Neamț. Desființarea seminarului l-a pus în situația de a se angaja „în producție”.

Peste ani, distinsul părinte rememora într-un interviu acea perioadă:

„... am ajuns profesor de muzică la cel mai bun Seminar teologic din țară, la Mănăstirea Neamț, seminar patronat direct de Patriarhul Iustinian. Liniștea și bucuria realizărilor nu a durat prea mult. Toamna anului 1959 era să fie una dramatică. Floarea Monahismului era strivită în malaxorul Decretului 410, prin care 7500 monahi și monahii au fost dați afară și am plecat care încotro. Și așa am rămas fără nici-un rost, dar, cu încăpățănare, am refuzat să intru muncitor în fabrică, așa cum cerea decretul, și am bătut la porțile Conservatorului. Am fost dat afară și de acolo, pentru un an de zile, din cauza a trei cruculițe pe care le-am dat colegilor.”³

Nu doar cei care proveneau din mediul monahal au fost afectați de măsurile care s-au luat neconținut în deceniile cinci-șase ale secolului trecut, ci și tinerii care studiau teologia. Un teolog și muzician bun cunoscător al cântării psaltice, părintele Florin Bucescu (n. 1936), este unul dintre cei care au avut de suferit la începutul anilor '60. S-a format în aceeași școală de prestigiu care era Seminarul Teologic din Mănăstirea Neamț, a absolvit Institutul Teologic din București, în 1957, și s-a înscris imediat la doctorat, la aceeași instituție; dar, din

¹ Dudu Velicu notează: „În ceea ce privește cântăreții, aceștia au rămas în Mitropolia Ungro-Vlahiei în număr de numai 120, adică numai acolo unde la o biserică a fost un singur preot. La bisericile unde sunt doi sau mai mulți preoți, ambii cântăreți au fost puși în disponibilitate, unul din preoți urmând să ia locul cântărețului, prin rotație.”, *op. cit.*, p. 140.

² *Idem*, p. 159.

³ Elena Chircev, „Mereu neînfrânt!” Interviu cu arhid. dr. Sebastian Barbu-Bucur. *Tabor. Revistă lunară de cultură și spiritualitate românească*, Mitropolia Clujului, Albei, Crișanei și Maramureșului, Cluj-Napoca, nr. 1, 2010, pp. 77-84.

motive politice, a fost nevoit să întrerupă studiile doctorale în anul 1960. Ca și arhid. dr. Sebastian Barbu-Bucur, s-a îndreptat spre învățământul muzical laic, însă abia după doi ani i s-a permis să se înscrie la Conservatorul de Muzică „George Enescu” din Iași. A predat apoi muzica la Liceul C. Negruzzi din Iași (1967-1991) și a reluat studiile doctorale, de această dată în domeniul muzicii bizantine, la Universitatea Națională de Muzică din București, sub îndrumarea arhid. dr. Sebastian Barbu-Bucur¹.

Toate măsurile luate de conducerea partidului comunist în perioada 1947-1959 au afectat profund viața bisericească în întregul ei și, în particular, muzica bisericească. Reducerea numărului de cântăreți bisericești, lipsa unităților de învățământ, epurările care au împuținat profesorii calificați, buni cunosători ai tradiției psaltice, erau de natură să afecteze păstrarea tradiției și a stilului autentic de cântare la strană.

În acest răstimp, pentru a face față situației dramatice în care se afla cultul ortodox, conducătorii Bisericii Ortodoxe Române au fost nevoiți să elaboreze o strategie care să asigure condițiile optime de săvârșire a slujbelor, iar soluția găsită a fost aceea a așa-numitei „uniformizări” a repertoriului de cântări bisericești. Adică, introducerea unei versiuni unice, simplificate, a cântării psaltice, care urma să elimine variantele regionale ale cântării de strană din zonele exterioare lanțului carpatic și, totodată, să asigure o participare activă a credincioșilor la slujbe, prin cântarea în comun a răspunsurilor liturgice. Pentru a veni în sprijinul clerului și credincioșilor din zonele în care muzica bisericească era notată de decenii pe portativ, în versiunea uniformizată, repertoriul era prezentat în notație simultană, cu neume și note pe portativ. Totodată, soluția adoptată de conducerea Bisericii Ortodoxe, prin impunerea repertoriului „uniformizat”, care putea fi cântat și de credincioși, avea și o altă motivație; apelul la „cântarea în comun” a tuturor participanților la cult putea suplini penuria de cântăreți bisericești, ca urmare a dispariției școlilor în care se pregăteau și a reducerii personalului oficial.

Hotărârea a fost luată în sesiunea Sfântului Sinod din luna iunie a anului 1952, ocazie cu care Prea Fericitul Patriarh Justinian Marina (1901-1977) arăta că:

„... este vremea să se termine cu muzica bisericească regionalistă și că este absolut necesar ca și în Ardeal și în Banat și în toate părțile țării să ne conducem după muzica psaltică tradițională, în așa fel ca la un moment dat, uniformizând cântarea în biserică, un credincios din Dobrogea să poată lua oricând parte activă la răspunsurile Sfintei Liturghii într-o biserică din Maramureș, sau un credincios din Banat să se simtă tot atât de bine, în această privință, într-o biserică din Moldova.”²

¹ Studiile doctorale s-au finalizat cu teza *Cântarea psaltică în manuscrisele moldovenești din secolul al XIX-lea*.

² *Lucrările Sfântului Sinod...*, 1951, p. 617.

Decizia Sfântului Sinod fusese pregătită în anii anteriori prin tipărirea unei colecții intitulate *Cântări liturgice omofone și cântări la Cateheze pe ambele semiografii suprapuse*¹, realizată de profesorii Nicolae Lungu (1900-1993) și Anton Uncu (1908-1976) de la Institutul Teologic Universitar din București. Pregătirea muzicală teoretică a viitorilor teologi urma să fie asigurată de o lucrare teoretică: *Gramatica muzicii psaltice. Studiu comparat cu notația liniară*². Ambele cărți fuseseră deja tipărite în 1951 și au fost urmate în 1953 și 1954 de editarea *Anastasimatarului uniformizat*³. Opțiunea pentru notația simultană, este astfel explicată de autorii cărților menționate:

„... strădania noastră nu urmărește [...] schimbarea sau înlocuirea psaltichiei cum, poate, se crede de cei ce nu cunosc problema, ci, din contra, salvarea și punerea ei în siguranță, ca pe un bun ce face parte integrantă din patrimoniul nostru spiritual. Liber este oricine, să întrebuințeze pe oricare din cele două notațiuni, care în gramatica de față se găsesc suprapuse. Ceea ce interesează, este faptul ca frumusețea și farmecul nebănuit al cântărilor psaltice să nu fie denaturate prin interpretare și executare greșită, așa cum se întâmplă azi la fiecare pas, din cauza complicatelor și confuzelor gramatici psaltice existente”⁴.

Notarea muzicii psaltice pe portativ și faptul că, datorită presiunii politice, mulți dintre cei care au studiat în seminariile teologice au urmat cursurile conservatoarelor, în perioada tulbură a deceniilor cinci-șase a secolului trecut⁵ a avut drept consecință apariția timp de decenii a antologiilor de cântări bisericești cu notație dublă, dar și orientarea spre compoziția corală. După editarea volumelor menționate, profesorul Nicolae Lungu a continuat să transcrie pe portativ cântări bisericești care au fost tipărite cu notație simultană și s-au răspândit în bisericile românești; au contribuit la aceasta și armonizările pe care le-a realizat la cântări ale Sfintei Liturghii, ale Triodului, Penticostarului, Prohodului etc.⁶. Se spera că în

¹ Nicolae Lungu, Anton Uncu, *Cântări liturgice omofone și cântări la Cateheze pe ambele semiografii suprapuse*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al B.O.R., București, 1951.

² Nicolae Lungu, Grigore Costea, Ion Croitoru, *Gramatica muzicii psaltice. Studiu comparat cu notația liniară*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al B.O.R., București, 1951.

³ Nicolae Lungu, Grigore Costea, Ion Croitoru, *Anastasimatarul uniformizat. Vecernierul sau cântările vecerniei de sâmbătă seara ale celor opt glasuri bisericești*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al B.O.R., București, 1953. Nicolae Lungu, Ene Braniște, Grigore Costea, *Anastasimatarul uniformizat II. Cântările utreniei de duminică dimineața ale celor opt glasuri bisericești urmate de Svetilnele Evangheliilor și ale Doxologiei Mari*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al B.O.R., București, 1954.

⁴ Nicolae Lungu, Grigore Costea, Ion Croitoru, *Gramatica...*, ed. cit., pp. 8-9.

⁵ Mulți muzicieni ai celei de a doua jumătăți a secolului al XX-lea s-au aflat în această situație, iar dintre cei care au acordat ulterior atenție muzicii bizantine pot fi amintiți: Victor Giuleanu, cu volumul *Melodica bizantină* (1981); Titus Moisescu cu cartea *Prolegomene bizantine. Muzică bizantină în manuscrise și carte veche românească* (1985), ambele publicate la Editura Muzicală din București.

⁶ Vezi lista completă a lucrărilor în Gheorghe C. Ionescu, *Muzica bizantină în România, op. cit.*, pp. 395-396.

acest fel va fi salvată muzica psaltică și creația corală va fi orientată pe un făgaș care nu o va îndepărta de tradiție. Găsim această idee formulată în prefața *Gramaticii...*, autorii fiind de părere că lucrarea va pune stavilă la: „... împetrișarea nepotrivită a repertoriului coral ce se aude astăzi în bisericile noastre, și vom fi feriți, mai ales de ceea ce nu trebuie să se întâmple în nici un caz, anume **dispariția cântării psaltice și înlocuirea ei cu alt gen de cântare** (s. n.), fapt întâmplat în alte Biserici ale Ortodoxiei”¹.

Exemplul profesorului Nicolae Lungu a fost urmat de unii confrăți mai tineri. Preotul **Radu Antofie** (1904-1987), dirijor al Coralei Episcopale din Buzău, care studiasse în particular armonia și compoziția corală cu Nicolae Lungu² a compus două liturghii pentru cor mixt și diferite alte imne liturgice, însă doar o parte dintre acestea au fost publicate în revista „Glasul Bisericii”. Colecțiile de cântări bisericești cu notație dublă, pe care le-a întocmit, au rămas în manuscris – *Noul Anastasimatar, Cinci Slavoslovii, Slujba învierii, Cântări din Penticostar*³.

Un alt slujitor al Bisericii care a scris muzică psaltică în notație dublă a fost părintele **Constantin Drăgușin** (1931-2014), care se formase la seminariile din Râmnicu Vâlcea și Curtea de Argeș, la Institutul Teologic din Sibiu și la cel din București. Lucrările sale au rămas, de asemenea, în manuscris, până în 1992: *Tropar la Duminica Sfinților români*, glas III, *Tropar pentru Sfântul Teodosie*, glas I și *Prea Curată Maică pururi Fecioară*, glas III (pe versuri de Vasile Militaru)⁴. Însă compozițiile sale corale au trecut de cenzură și au fost tipărite în revistele „Biserica Ortodoxă Română”, „Glasul Bisericii” și „Mitropolia Olteniei”, începând cu 1965⁵; este posibil să fi contribuit la aceasta și prestigiul său ca dirijor adjunct (1954-1972) și apoi prim dirijor (1984-2009) al Coralei Patriarhiei Române.

Dacă în anii comunismului, creația corală bisericească a fost nota dominantă în preocupările compozitorilor dedicați acestei ramuri, cauza o constituie, fără îndoială toate acele măsuri draconice luate de conducătorii comuniști împotriva monahilor, preoților și credincioșilor. Chiar și cei care îndeplineau toate condițiile pentru a compune muzică psaltică, aveau talent și pregătirea necesară, nu au putut să se manifeste creator decât cu mare timiditate, iar lucrările lor au rămas, cel mai adesea, în manuscris. Unul dintre muzicienii psalți, format înainte de schimbarea regimului politic, absolvent al Conservatorului de Muzică din București (1928) și al Academiei de Muzică religioasă (1932), care a compus muzică psaltică rămasă în manuscris, a fost **Chiril Popescu** (1897-1992). Cântăreț bisericesc apreciat, profesor la diverse școli de cântăreți bisericești în

¹ Nicolae Lungu, Grigore Costea, Ion Croitoru, *Gramatica...*, op. cit., p. 9.

² Gheorghe C. Ionescu, *Muzica bizantină în România* op. cit., p. 403.

³ Idem, p. 404.

⁴ Dintre compozițiile sale, *Ectenia mare*, glas I, p. 91, Antifoanele I și II, ambele în glasul I, au fost publicate în volumul *Cântările Sfintei Liturghii și alte cântări bisericești*, 1992, la paginile 91, 92 și 93-95.

⁵ Vezi lista acestora în Ionescu, *Muzica bizantină în România*, ed. cit., pp. 483-484.

perioada interbelică, a suportat rigorile regimului până la pensionare (1960). Profesor la Institutul Teologic din București (1954-1955 și 1956-1960), a cântat în stranele unor biserici din București până în 1990¹. A colaborat cu profesorul Nicolae Lungu la editarea unor lucrări² și a tipărit cântări în notație simultană³. Cele câteva compoziții ale sale de muzică psaltică⁴ s-au păstrat în manuscris, dar probabil au fost cântate chiar de psalt la stranele bisericilor unde a activat. Deoarece nu sunt date, putem doar presupune că troparele și condacele Sfinților ale căror moaște se află la Curtea de Argeș se leagă de perioada în care a fost cântăreț la strana stângă și protopsalt la Catedrala episcopală din Curtea de Argeș (1917-1942). Posteritatea apreciază creațiile sale, părintele Nicu Moldoveanu fiind de părere că „stilul său pare a fi o sinteză a înaintașilor săi Anton Pann, Macarie, Varlaam și Schimonahul Nectarie, dar mai ales a cântărilor compuse de I. Zmeu, mentorul său”⁵.

În perioada 1947-1989 au fost publicate câteva cântări psaltice în revistele „Biserica Ortodoxă Română”, editată de Patriarhia Română, și „Glasul Bisericii”, editată de Mitropolia Ungro-Vlahiei. Am constatat că paginile acestor periodice au fost gazde primitoare pentru firavele apariții de compoziții psaltice care reușeau să treacă de cenzura vremii. În revista „Biserica Ortodoxă Română” a publicat în 1970 **Ioan Gh. Popescu** (1925-1992) *Luminânda la Adormirea Maicii Domnului*, glas III; *Răspunsurile mari*, glas III, pe ambele notații, și un *Axion duminical*, glas III⁶. Dirijor al Catedralei Mitropolitane din Sibiu (1954-1992) și profesor la Institutul Teologic din Sibiu, Ioan Gh. Popescu s-a încadrat, totodată, în tendințele perioadei și a realizat armonizări și unele compoziții corale pentru serviciul cultului ortodox⁷.

Tot în revista „Glasul Bisericii” a publicat, în 1988, arhid. dr. **Sebastian Barbu-Bucur** un *Polihronion*, glas II, închinat Prea Fericitului Patriarh Teoctist⁸. O *Doxologie*, glas VIII, a fost publicată în același an în revista „Mitropolia Olteniei”⁹.

¹ Gheorghe C. Ionescu, *op. cit.*, p. 391.

² *Cântări din slujbele Sfințelor taine și ale ierurgiilor principale: Botezul, Cununia, Te Deum-ul și Înzmormântarea*, București, 1964, în colaborare cu Nicolae Lungu și Ene Braniște și altele.

³ De exemplu: *Cântările Pentecostarului uniformizate*, lucrarea întregită cu slujba Înălțării Domnului și Pogorării Duhului Sfânt, glas 5, în: *Glasul Bisericii*, București, an XLVI (1986), nr. 5, sept.-oct., în Anexă pp. I-XII.

⁴ *Cântări la Pavcernița Mare*, glas VIII; *Ceea ce ești mai cinstită*, glas V, VI, VII; *Lumină lină*, pe opt glasuri; *Aliluia ce se cântă în Postul Mare*, pe opt glasuri; *Tropare și Condace ale Sfinților a căror moaște s-au aflat sau se află la Curtea de Argeș (Sf. Nifon, Sf. Filofteia, Serghie, Vach și Tatiana)*, *Lume deșartă și degrabă trecătoare*, glas V ș.a., *apud* Gheorghe C. Ionescu, *op. cit.*, p. 391.

⁵ Nicu Moldoveanu, *op. cit.*, p. 132.

⁶ „Biserica Ortodoxă Română”, București, an LXXXVIII (1970), nr. 7-8, iul.-aug., pp. 837-856.

⁷ A se vedea detalii în Pr. Prof.dr. Mircea Păcurariu, *Dicționarul Teologilor Români*, Editura Enciclopedică, București, 1966, pp. 347-348; Vasile Stanciu, *Muzica bisericească din Transilvania*, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 1966, pp. 223-225 și Nicu Moldoveanu, *op. cit.*, p. 201.

⁸ În „Glasul Bisericii”, București, an XLVII, 1988 nr. 4, iul.-aug., pp. 166-168.

⁹ „Mitropolia Olteniei”, Craiova, an XL, 1988, nr. 3, mai-iun., pp 137-144.

În aceeași revistă a Mitropoliei Olteniei a publicat părintele **Alexie Buzera** (1934-2011) *Slujba Sf. Grigore Cuvântătorul de Dumnezeu. Patronul Seminarului Teologic din Craiova*¹. Aceasta se întâmpla în 1982, la un an după ce devenise profesorul Seminarului teologic din capitala Olteniei. *Catavasii la Duminica Fiului Risipitor*², va vedea lumina tiparului abia peste câțiva ani, deși preocupările componistice nu au lipsit, părintele fiind autor al mai multor armonizări de colinde, publicate cu începere din 1973 în aceeași revistă mitropolitană.

După cum putem constata, însă, tipărirea compozițiilor psaltice (redate numai cu notație neumatică) a fost posibilă doar după 1980, într-o perioadă în care prigoana împotriva monahilor și preoților se atenuase, deși o oarecare relaxare ideologică se putuse observa după 1965, când cenzura a permis publicarea unor studii care aveau ca subiect „muzica bizantină”³. Însă muzica psaltică redată cu dublă notație este cea care a dominat perioada anilor 1951-1989.

3. „După” 1989 – deceniul revirimentului muzicii psaltice

Un prim semn al schimbărilor pe care le-a adus Revoluția română din decembrie 1989 îl reprezintă apariția la 29 decembrie 1989 (la doar câteva zile de la condamnarea și executarea dictatorului Ceaușescu) a primului număr al unei noi reviste editate de Patriarhia Română: „Vestitorul Ortodoxiei Românești”⁴. Am amintit evenimentul, îndeosebi pentru că în această revistă a publicat, după 1990, arhid. dr. Sebastian Barbu-Bucur prima sa compoziție psaltică: *Rugăciune*, pe versuri de Vasile Militaru⁵. De numele său și de anul 1990 se leagă și un alt eveniment care ilustrează schimbările aduse de noul regim: unul dintre premiile Uniunii Compozitorilor și Muzicologilor din acel an a fost acordat volumului *Cultura muzicală de tradiție bizantină pe teritoriul României în secolul XVIII și începutul secolului XIX și aportul original al culturii autohtone*⁶.

Desigur, odată cu instaurarea democrației, s-a încercat recuperarea valorilor pierdute în timpul comunismului. Nevoia acută de personal calificat pentru numeroasele parohii care au fost reactivate sau nou înființate în numeroasele cartiere de blocuri din orașe a condus la reînființarea a numeroase

¹ „Mitropolia Olteniei”, Craiova, an XXXIV (1982), nr. 1-3 (ian.-mart.), Anexă, pp. 1-12.

² Publicată în „Mitropolia Olteniei”, Craiova, an XXXIX (1987), nr. 2 (mart.-april.), pp. 139-142.

³ Nicolae Gheorghită, *Cercetările de muzicologie bizantină în România totalitară*, în: „Muzica”, nr. 7, 2015, p. 47.

⁴ „Până la jumătatea anului 1992, ziarul și-a păstrat denumirea inițială: Vestitorul Ortodoxiei Românești. Apoi, pentru un an de zile, s-a numit într-un singur cuvânt Vestitorul. De la nr. 94/15 mai 1993 a fost stabilit titlul păstrat până în prezent: Vestitorul Ortodoxiei.”

<https://vestitorulortodoxiei.ro/istoric/>

⁵ În „Vestitorul Ortodoxiei Românești”, București, an II, nr. 13-14, 1VII 1990.

⁶ Sebastian Barbu-Bucur, *Cultura muzicală de tradiție bizantină...*, ed. cit., 1989.

instituții de învățământ, preuniversitar și universitar. În plus, urmând modelul vechii Academii de Muzică Religioasă, în 1990 s-au înființat secții de Muzică Religioasă în cele trei conservatoare de muzică cu tradiție, din București, Cluj-Napoca și Iași.

La scurt timp, alături de inițiative locale menite să asigure materialul muzical necesar pregătirii elevilor și studenților, un eveniment editorial a adus în prim plan un repertoriu psaltic valoros prin editarea volumului *Cântări la Sfânta Liturghie și alte cântări bisericești*¹, în 1992. Necesitatea cărții este subliniată în *Cuvântul înainte* semnat de Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist (1915-2007): „Trăim momente de mare bucurie, acum când – în sfârșit – vede lumina tiparului, după o minuțioasă și atentă pregătire, ce a durat aproape patru ani, una dintre cele mai așteptate și mai cuprinzătoare culegeri de cântări bisericești tradiționale și contemporane [...] folosite în Biserica ortodoxă Română”². Pe de altă parte, trebuie să observăm că volumul fusese proiectat în ultimii ani ai dictaturii³, ceea ce explică folosirea notației duble, prezentă cu obstinție în ultimele decenii ale secolului trecut în toate tipăriturile de muzică bisericească. Este important de subliniat și faptul că, alături de psalții consacrați ai secolului al XIX-lea și compozitori din prima jumătate a secolului al XX-lea, în această antologie au fost publicate și lucrări originale semnate de arhid. dr. Sebastian Barbu-Bucur⁴, pr. prof. dr. Nicu Moldoveanu⁵, Florin Bucescu, Marin Velea, Victor Frangulea, Ion Gavrilă.

Schimbarea regimului politic a permis revenirea la tradiția cântării psaltice prin reeditarea unor colecții de cântări bisericești afirmate în prima jumătate a secolului al XX-lea și necesare oficerii serviciilor religioase: *Liturghierul de strană* al lui Ion Popescu-Pasărea⁶, cele trei volume ale *Idiomelarului* lui Dimitrie Suceveanu⁷, *Anastasimatarul* lui Victor Ojog⁸. Apariția acestor cântări a readus în discuție problema repertoriului uniformizat și a redării cu dublă notație a cântărilor.

¹ *Cântări la Sfânta Liturghie și alte cântări bisericești*, ed. cit.

² *Cântările Sfintei Liturghii*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al B.O.R., București, 1992, p. 3.

³ De altfel, în același text se precizează (tot la pagina 3) că „este de fapt o acțiune care continuă opera începută de marele Patriarh Justinian [...] la începutul deceniului al șaselea, acțiune ce s-a dovedit – din ce în ce mai mult – ca fiind de o importanță deosebită pentru spiritualitatea românească, mai cu seamă că vitregia ateistă în care s-a desfășurat viața bisericească a lipsit strana ortodoxă și de cărți și de protopsalți”.

⁴ Sunt publicate următoarele compoziții ale părintelui Sebastian Barbu-Bucur: *Laudă suflete al meu* (Ps. 145) glas VIII (p. 91); *Iubi-Te-voi, Doamne*, glas V (p. 122), *Iubi-Te-voi, Doamne*, glas VII (p. 123), *Am văzut lumina*, glas V (notat de..., p. 208), *Să se umple gurile noastre*, glas V (pp. 209-210).

⁵ Sunt publicate următoarele compoziții ale părintelui Nicu Moldoveanu: *De tine se bucură*, glas V (pp. 55-56), *Iubi-Te voi, Doamne*, glas VIII (p. 124) și o cântare a lui Ioan Zmeu, revizuită de părintele N. Moldoveanu – *Bine voi cuvânta pre Domnul*, glas II (p. 210).

⁶ Ion Popescu-Pasărea, *Liturghier de strană*, Editura Arhiepiscopiei Tomisului, 2001.

⁷ Dimitrie Suceveanu, *Idiomelar*, vol. I, Editura Mănăstirii Sinaia, 1992; vol II, Editura Mitropoliei Moldovei, Iași, 1996.

⁸ Victor Ojog, *Anastasimatar*, ed. cit.

Treptat, atât repertoriul cât și notația dublă au dispărut, considerându-se că doar notația neumatică poate susține o cântare în stil psaltic tradițional. În acest sens, îngrijitorii ediției din 1999 a *Anastasimatarului* lui Victor Ojog afirmă în cuvântul introductiv al cărții: „... atâta vreme cât cântările vor avea dublă notație (psaltică și liniară) elevii și studenții **nu vor învăța muzică psaltică** (s. a.). Aceștia vin în școlile teologice cu minimul de cunoștințe ale muzicii liniare... pe care le folosesc în mod empiric, pentru a urmări doar sensul diagramei melodico-ritmice, aceasta abătându-i de la citirea neumelor psaltice, singurele care pot reda cântarea autentică”¹.

În ultimul deceniu al secolului al XX-lea, compoziția psaltică s-a afirmat datorită unor personalități formate în perioada interbelică în renumitele seminarii și în valorosul învățământ superior teologic: arhid. dr. Sebastian Barbu-Bucur, pr. dr. Nicu Moldoveanu, pr. dr. Alexie Buzera, pr. dr. Florin Bucescu. Vom aminti succint doar câteva dintre lucrările acestora, editate până în anul 2000.

Creația psaltică a arhid. dr. **Sebastian Barbu-Bucur** (1930-2015) este deosebit de cuprinzătoare, alături de cântări publicate sporadic în revistele de specialitate² și cele două volume cu *Cântări psaltice pentru cursul de muzică religioasă* (1991, 1994) se remarcă cele 33 de slujbe pentru sfinții români canonizați de Biserica Ortodoxă Română în 1991 și 1992. Două dintre acestea au fost publicate în secolul trecut: *Slujba Sfântului Cuvios Iacob de la Neamț* (1996) și *Slujba Sfintei Cuvioase Teodora de la Sihla* (1997). Cele mai multe compoziții ale sale au fost tipărite însă după anul 2000, perioadă la care nu facem referire în această lucrare. Am analizat câteva dintre creațiile sale și remarcam atunci că „prin creația sa, arhid. dr. Sebastian Barbu-Bucur marchează o etapă nouă a îndelungatului proces de românizare a cântării de strană înscrisă în tradiția bizantină [...] deoarece, realizate direct pe text românesc, valorifică creator acumulările celor două secole anterioare reușind să condenseze trăsăturile cele mai pregnante ale stilului psaltic tradițional într-o înveșmântare originală, în care pricepera psaltului se îmbină cu rafinamentul cercetătorului avizat”³.

Părintele prof. univ. dr. **Nicu Moldoveanu** (n. 1940) a publicat numeroase prelucrări armonice ale unor cântări psaltice, dar a compus și tipărit în diverse colecții mărimuri, tropare, condace, sedelne, stihiri, slave, condace la Acatistul mai multor sărbători de peste an. Unele au fost tipărite în *Noul Idiomelar* (1999), o ediție alcătuită de părintele profesor după cea tradusă de Dimitrie Suceveanu în secolul al XIX-lea (1856) și cea alcătuită ulterior de Ion Popescu-Pasărea (1933), și

¹ *Idem*, p. VI.

² Lista completă a lucrărilor tipărite până în 2010 poate fi consultată în vol. *Sebastian Barbu-Bucur, octogenar*, Editura SemnE, București, 2010, pp. 48-54.

³ Elena Chirceș, *Ipostaze ale stilului neo-bizantin. Slujba Sf. Ioan cel Nou de la Neamț de arhid. dr. Sebastian Barbu-Bucur*, în: Elena Chirceș, *Amprente românești în muzica de tradiție bizantină*, Editura Risoprint, Cluj-Napoca, 2013, p. 236.

completată cu creații proprii, tropare și condace, precum și cântări din slujbele Sfântului Cuvios Dimitrie cel Nou, Sfânta Mare Muceniță Ecaterina, Sfântul Sfințit Mucenic Elefterie, Episcopul Iliriei.

Evenimentele din 1989 au permis părintelui prof. univ. dr. **Alexie Buzera** de la Facultatea de Teologie Ortodoxă din Craiova să își valorifice creația psaltică într-o colecție intitulată *Toată suflarea să laude pe Domnul. Cântări bisericești, pricesne și imnuri religioase, colinde și cântece de stea culese și revizuite de Alexie Buzera* (1991), care ilustrează și preocupările sale în domeniul folclorului.

Preocupat de cercetarea manuscriselor muzicale din Moldova, dar în egală măsură și de asigurarea unui material muzical adecvat formării viitorilor slujitori ai altarelor, pr. prof. univ. dr. **Florin Bucescu** (n.1936), profesor la Seminarul Teologic și la secția de muzică religioasă a conservatorului ieșean, a compus o *Liturghie psaltică în glasul III – ga*. Este știut faptul că, în perioada anterioară, repertoriul liturgic cel mai des promovat era cel în glasurile V și VIII. Motivul alegerii glasului III este justificat de părintele profesor în introducerea volumului: „pentru revigorarea repertoriului psaltic al elevilor de la Seminarul Teologic Ortodox «Sf. Vasile cel Mare» din Iași”¹. În volumul publicat în 2006, această versiune a liturghiei are și variante corale pentru două și trei voci, datorate compozitorului ieșean Vasile Spătăreanu.

Caracterizat ca „... un îndrăgostit al muzicii psaltice pe care o servește și o cultivă în spiritul autentic tradițional”, părintele profesor **Victor Frangulea** (n. 1939), a compus, alături de lucrări de muzică corală în stil psaltic, *Slujba Sf Ghelasie*, canonizat de Patriarhia Română în 1992 (sfânt român din Transilvania), redată cu notație neumatică².

Numărul redus al compozitorilor și al creațiilor tipărite în deceniul care încheia cel de al doilea mileniu creștin este explicabil dacă avem în vedere represaliile la care au fost supuși preoții și monahii în timpul regimului totalitar, precum și condițiile vitrege în care învățământul teologic a supraviețuit în tot acest răstimp. Dar existența acestora este un semnal pentru dezvoltarea pe care o va avea muzica bisericească, în întregul ei, în primele decenii ale celui de al treilea mileniu.

Concluzii

Într-un studiu dedicat cercetărilor de muzicologie bizantină în România totalitară, muzicologul Nicolae Gheorghiiță ajungea în final la concluzia că „... dintre toate ramurile muzicologiei, studiile de muzică bizantină din România

¹ Florin Bucescu, *Liturghia psaltică în glasul III ga*. Editura Trinitas, Iași, 2006, p. 8.

² Gheorghie C. Ionescu, *Muzica bizantină...*, ed. cit., p. 501.

comunistă au constituit, paradoxal, domeniul care s-a bucurat de cea mai largă promovare, transparență și interes internațional”¹. Nu același lucru se poate spune despre compoziția muzicală psaltică, văduvită timp de decenii de un cadru propice de dezvoltare, imposibil de imaginat în statul comunist ateu. Sintetizând cele scrise mai sus putem formula câteva concluzii referitoare la influența pe care a exercitat-o schimbarea regimului politic în România, de două ori în răstimpul a 42 de ani, asupra creației muzicale în spiritul tradiției bizantine.

Este evident că regimul comunist a împiedicat manifestarea liberă a creativității în domeniul muzicii psaltice. Din cauza condițiilor potrivnice survenite după 1947, muzica bisericească a supraviețuit cu greu regimului totalitar, astfel încât creația muzicală psaltică a devenit o raritate.

La distanță de jumătate de secol, înțelegând contextul și apreciind eforturile făcute pentru menținerea vieții bisericești în întregul ei, observăm totuși că, deși au fost menite să salveze muzica bisericească, măsurile luate în perioada postbelică au afectat, prin impunerea repertoriului „uniformizat”, stilul tradițional al cântării psaltice. Redarea monodiei psaltice cu notația dublă a deteriorat stilul psaltic autentic transmis de generația interbelică, formată de psalți care primiseră educația muzicală de la dascăli instruiți la sfârșitul secolului al XIX-lea și care se instruiseră cu unii dintre cei mai cunoscuți psalți ai acelei perioade². Însoțirea neumelor de notele scrise pe portativ a dus la o îndepărtare de stilul tradițional, deoarece notația pe portativ nu poate reda toate subtilitățile notației bizantine.

Pe de altă parte, închiderea a numeroase școli de cântăreți, seminarii și mănăstiri și obligarea monahilor mai tineri să lucreze în fabrici și uzine a afectat componenta orală a tradiției bizantine, cea care, alături de cea scrisă, i-a asigurat perenitatea de-a lungul secolelor și prin care se formau deprinderile de cântare și se însușea un anumit stil de interpretare.

Mai constatăm și faptul că, pe lângă cenzura oficială, descurajantă pentru manifestările creative care depășeau cadrul stabilit de factorul politic, a funcționat puternic și autocenzura, susținută de atmosfera generală în care delatarea era sinonimă cu apărarea intereselor naționale. Așa se explică numărul redus al compozițiilor muzicale psaltice publicate sau păstrate în manuscris, în deceniile regimului totalitar.

Rapiditatea cu care a fost reînnoțit firul tradiției începând cu 1990 a fost posibilă datorită psalților formați în seminariile teologice interbelice, absolvenți ai

¹ Nicolae Gheorghită, *Cercetările de muzicologie bizantină în România totalitară*, ed. cit.

² Luăm ca exemplu pe arhid. dr. Sebastian Barbu-Bucur, elev al lui Atanasie Dincă și Victor Ojog, la Seminarul Mănăstirii Neamț. Ambii profesori fuseseră elevi ai lui Ion Popescu-Pasărea (A. Dincă la Seminarul „Nifon Mitropolitul” din București, iar V. Ojog la Academia de Muzică Religioasă). La rândul său, acesta studiasă cu Ștefanache Popescu la Seminarul „Nifon Mitropolitul”, iar Ștefanache Popescu studiasă la jumătatea secolului al XIX-lea cu Hristodor Geogis (Gheorghiadu), apreciat muzician grec al vremii, și, se pare, și cu Anton Pann (vezi Gh. C. Ionescu, *op. cit.*, p. 165).

facultăților de teologie, care și-au completat studiile muzicale în conservatoare în deceniul șase și au rămas, în intimitate, fideli apărători ai ortodoxiei. Sunt cei care au compus și au reușit să și tipărească uneori câte o cântare psaltică în revistele teologice, înainte de 1990, și care au contribuit la reeditarea valoroaselor colecții de cântări bisericești din perioada interbelică, precum și la revigorarea educației muzicale din școlile teologice, în spiritul bunei tradiții psaltice primite de la dascălii lor.

Începând cu anul 2000, creația psaltică se va afirma cu tot mai multă pregnanță prin aportul arhid. dr. Sebastian Barbu-Bucur și a părintelui profesor dr. Nicu Moldoveanu. Cu siguranță, generațiile de teologi pregătiți în Secția de Muzică Religioasă a Universității Naționale de Muzică din București și în cea a Universității de Arte „George Enescu” din Iași vor continua să îmbogățească prin creațiile lor, în anii ce vor urma, slujbele din bisericile românești.

BIBLIOGRAFIE

CĂRȚI

- BARBU-BUCUR, Sebastian**, *Cultura muzicală de tradiție bizantină pe teritoriul României în secolul XVIII și începutul secolului XIX și aportul original al culturii autohtone*, Editura Muzicală, București, 1989
- BARBU-BUCUR, Sebastian**, *Filothei sin Agăi Jipei – Psaltichie rumânească*, vol. I, *Catavasier*, Editura Muzicală, București, 1981
- BUCESCU, Florin**, *Manuscrisele psaltice ale lui Teodor Stupcanu*, în: Florin Bucescu, *Bizantinologie muzicală. Studii și articole. Liturgia psaltică în glasul al III-lea*, Editura Artes, Iași, 2018
- CATRINA, Constantin**, *Fișă de lexicon*, în: *Sebastian Barbu-Bucur octogenar*, Editura SemnE, București, 2010
- CHIRCEV, Elena**, *Tradiție și modernitate în creația psaltică actuală. Cântări ale Vecerniei de arhid. dr. Sebastian Barbu-Bucur*, în: Elena Chircev, *Amprente românești în muzica de tradiție bizantină*, Editura Risoprint, Cluj-Napoca, 2013
- CHIRCEV, Elena**, *Ipostaze ale stilului neo-bizantin. Slujba Sf. Ioan cel Nou de la Neamț de arhid. dr. Sebastian Barbu-Bucur*, în: Elena Chircev, *Amprente românești în muzica de tradiție bizantină* (pp. 211-224), Editura Risoprint, Cluj-Napoca, 2013
- CHIRCEV, Elena**, *Mărturii și dialoguri despre muzica bizantină*, Editura Risoprint, Cluj-Napoca, 2013
- CIOROIANU, Adrian**, *Pe umerii lui Marx. O introducere în istoria comunismului românesc*, Editura Curtea veche, București, 2005
- CIOBANU, Gheorghe**, *Studii de etnomuzicologie și bizantinologie*, vol. II, Editura Muzicală, București, 1979
- GIULEANU, Victor**, *Melodica bizantină*, Editura Muzicală, București, 1981
- GIURESCU, Dinu C.**, *România în Al Doilea Război Mondial*, Editura ALL EDUCATIONAL, București, 1999

- IONESCU, Gheorghe C.**, *Filotei Monahul de la Cozia (sec. XIV-XV). Pripelele după Polieleu*, în: *Studii de muzicologie și bizantinologie, f.e.*, București, 1997, pp. 9-41.
- IONESCU, Gheorghe C.**, *Muzica bizantină în România. Dicționar cronologic*, Editura Sagittarius, București, 2003
- MĂTRESCU, Florin**, *Holocaustul roșu sau crimele în cifre ale comunismului internațional*, Editura IRECSO, București, 2008
- MOISESCU, Titus**, *Prolegomene bizantine. Muzică bizantină în manuscrise și carte veche românească*, Editura Muzicală, București, 1985
- MOISESCU, Titus**, *Putna – un puternic centru de cultură muzicală medievală românească*, în: Titus Moisescu, *Muzica bizantină în spațiul cultural românesc*, Editura Muzicală, București, 1996
- MOISESCU, Titus**, *Preotul Ioan D. Petrescu-Visarion. Ctitor al Școlii românești de muzică bizantină*, în: *Monodia bizantină în gândirea unor muzicieni români*, Editura Muzicală, București, 1999
- MOLDOVEANU, Nicu**, *Istoria muzicii bisericești la români*, Editura Basilica a Patriarhiei Române, București, 2010
- PANCZA, David**, *The Filotean Pripela: Analysis of Text and Melody*, în: *Unity and Variety in Orthodox Music: Theory and Practice. Proceedings of the Fourth International Conference on Orthodox Church Music. University of Joensuu, Finland, 6-12 June 2011*. Moody I. și Takala-Roszczenko M. (ed.), The International Society of Orthodox Church Music, Joensuu, 2013, pp. 472-476
- PENNINGTON, Anne E.**, *Muzica în Moldova Medievală (secolele XV-XVI)*, ediție bilingvă îngrijită de Titus Moisescu, Editura Muzicală, București, 1985
- PĂCURARIU, Mircea**, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. I, ediția a II-a, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune Al Bisericii Ortodoxe Române, 1992
- PĂIUȘAN, Cristina, ION, Narcis Dorin, RETEGAN, Mihai**, *Regimul comunist în România – O cronologie politică (1945-1989)*, Editura Tritonic, București, 2002
- POPESCU-PASĂREA, Ion**, *Muzica bisericească*, în: Petre Nițulescu (ed.), *Muzica românească de azi. Cartea sindicatului artiștilor instrumentiști din România*, Institutul de Arte Grafică MARVA. S.A.R., București, 1939
- VASILE, Vasile**, *Istoria muzicii bizantine și evoluția ei în spiritualitatea românească*, vol. II, Editura Interprint, București, 1997
- VELICU, Dudu**, *Biserica Ortodoxă în anii regimului comunist. Însemnări zilnice II, 1948-1959*, ediție îngrijită de Alina Tudor-Pavelescu și Șerban Marin, Arhivele Naționale ale României, București, 2005

REVISTE

- * * *, „Lucrările Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române. Importante hotărâri luate de Sfântul Sinod în sesiunea din iunie 1952”, în: „Biserica Ortodoxă Română”, nr. 9-10, 1952
- CHIRCEV, Elena**, *Tradition and Modernity in Current Psaltic Music. Vespers Hymns by Archdeacon Dr. Sebastian Barbu-Bucur*, în: *Musicology Papers*, vol. XXVI nr. 2, MediaMusica, Cluj-Napoca, 2012, pp. 54-64

- CHIRCEV, Elena**, „Mereu neînfrânt!” *Interviu cu arhid. dr. Sebastian Barbu-Bucur*, în: *Tabor. Revistă lunară de cultură și spiritualitate românească*, editată de Mitropolia Clujului, Albei, Crișanei și Maramureșului, Cluj-Napoca, anul IV, aprilie, 2010, nr. 1, pp. 77-84
- CHIRCEV, Elena**, *Romanian Music of Byzantine Tradition Between 1918 and 2018*, în: *Artes. Journal of Musicology*, vol. 19-20, Iași, 2019
- GHEORGHITĂ, Nicolae**, *Cercetările de muzicologie bizantină în România totalitară*, în: *Muzica*, nr. 7, 2015

COLECȚII DE CÂNTĂRI BISERICEȘTI

- * * *, *Cântările Sfintei Liturghii și alte cântări bisericești*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al B.O.R., București, 1992
- BARBU-BUCUR, Sebastian**, *Doxologie*, în: *Mitropolia Olteniei*, Craiova, XL (1988), nr. 3 (mai –iun.), pp. 137-144
- BARBU-BUCUR, Sebastian**, *Polihronion*, în: *Glasul Bisericii*, București, an XLVII (1988), nr. 4 (iul.-aug.) pp. 166-168
- BARBU-BUCUR, Sebastian**, *Rugăciune*, în: *Vestitorul Ortodoxiei Românești*, București, an II, nr. 13-14, 1VII, 1980
- BARBU-BUCUR, Sebastian**, *Cântări psaltice pentru cursul de muzică religioasă*, vol. I, 1991, vol. II, 1994, Editura Academiei de Muzică din București
- BARBU-BUCUR, Sebastian**, *Cântări la Vecernie, Utrenie și Sfânta Liturghie*, Editura SemnE, București, 2009
- BUCESCU, Florin**, *Liturghia psaltică în glasul III ga*, Editura Trinitas, Iași, 2006
- BUZERA, Alexie**, *Slujba Sf. Grigore Cuvântătorul de Dumnezeu. Patronul Seminarului Teologic din Craiova*, în: *Mitropolia Olteniei*, Craiova, an XXXIV (1982), nr. 1-3 (ian.-mart.), Anexă, pp. 1-12
- BUZERA, Alexie**, *Catavasi la Duminica Fiului Risipitor*, în: *Mitropolia Olteniei*, Craiova, an XXXIX (1987), nr. 2 (mart.-april.), pp. 139-142
- BUZERA, Alexie**, *Toată suflarea să laude pe Domnul. Cântări bisericești, pricesne și inmuri religioase, colinde și cântece de stea culese și revizuite de Alexie Buzera*, Editura Europa, Craiova, 1991
- CATRINA, Constantin**, *Fișă de lexicon*, în: *Sebastian Barbu-Bucur octogenar*, Editura SemnE, București, 2010
- LUNGU, Nicolae, UNCU, Anton**, *Cântări liturgice omofone și cântări la Cateheze pe ambele semiografii suprapuse*, Editura Institutului Biblic, București, 1951
- LUNGU, Nicolae, COSTEA, Grigore, CROITORU, Ion**, *Gramatica muzicii psaltice. Studiu comparat cu notația liniară*, Editura Institutului Biblic, București, 1951
- LUNGU, Nicolae, COSTEA, Grigore, CROITORU, Ion**, *Anastasimatarul uniformizat. Vecernierul sau cântările vecerniei de sâmbătă seara ale celor opt glasuri bisericești*, Editura Institutului Biblic, București, 1953
- LUNGU, Nicolae, COSTEA, Grigore, CROITORU, Ion**, *Anastasimatarul uniformizat II. Cântările utreniei de duminică dimineața ale celor opt glasuri bisericești urmate de Sotilnele Evangheliilor și ale Doxologiei Mari*, Editura Institutului Biblic, București, 1954
- OJOG, Victor**, *Anastasimatar*, Ediția a II-a, Editura Trinitas, Iași, 1999
- STUPCANU, Theodor V.**, *Anastasimatar sau cântările Învierii pe cele opt glasuri (melodii) bisericești*, Tipografia cărților bisericești, București, 1926

WEBGRAFIE

ENACHE, **George**, *Decretul 410/1959. Un scurt bilanț la 50 de ani de la adoptare*, în: Ziarul „Lumina”, 28 octombrie 2009, <http://ziarullumina.ro/decretul-410-1959-un-scurt-bilant-la-50-de-ani-de-la-adoptare-37899.html>

* * *, Decretul nr. 177/1948, vezi: Portal legislativ,

<http://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocumentAfis/47>

* * *, Vestitorul Ortodoxiei, <https://vestitorulortodoxiei.ro/istoric/>